

شوقِ مجموعه داری

گنجینه آثارِ لاکی ایران در عصر قاجار

از مجموعه عزّت ملک سودآور

www.ketab.ir

Farhad, Massumeh

عزت ملک سودا اور / معصومہ فرہاد، ایس ایم ایس، سامون رنگ : با مقدمہ و مقالات از

مشخصات نشر: نشریه علمی پژوهشی، شماره ۱، سال ۱۴۰۱

محسبات طاهری: ۱۶، ص ۷۷، مضمون (زنجی)،
۱۰: ۵۷۸-۵۷۷-۵۷۸-۴-۲۰

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: با مقدمه و مقالاتی از جولین رابی، مارتا بندیسکی، ابوالعلا سودآور.

موضوع: سودا اور، عزت ملک، ۱۲۹۲-۱۳۹۳.

موضوع: سنود آور، عزت ملک، ۱۲۹۲-۱۳۹۳، -- مجموعه های هنری -- فهرست ها

لاک و کالا -- ایران -- تاریخ -- قانون ۱۳۰۱ -- فرم ۱۰۰

McWilliams, Mary 1954-
 سیاست افروخته، مک ویلیامز، مری، ۱۹۵۴-م.

شماره افزوده: رتیک، سایمون

شناسه افزوده: بهارلو، علیرضا، ۱۳۶۳ - مترجم

شناسه افزوده: ریپی، جولیان

رده بندی کنگره: NK99۱۰/۷

شماره کتابخانه ملی : ۹۱۱۵۱۰۹

اصلاحات رکورد کتابشناسی: فیبا

www.ketab.ir

شوقِ مجموعه‌داری:

گنجینه آثار لاکي ايران در عصر قاجار
(از مجموعه عزت‌ملك سودآور)

معصومه فرهاد، مری مک‌ویلیامز، سایمون رتیگ
ترجمه: علیرضا بهارلو و کیانوش معتقدی

ویراستار ادبی: رویا وزیری

گرافیک: استودیو مان

چاپ و صحافی: افست شمال

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۲۵۹۵-۴-۲

چاپ دوم: تابستان ۱۴۰۳

شمارگان: ۴۰۰ نسخه

هنر ایران: قاجار (۲)

☎ ۰۹۳۷۳۰۳۴۵۲۴
@maancentre
www.maancentre.com

تمامی حقوق این اثر برای «خانه فرهنگ و هنر مان» محفوظ است. تکثیر، انتشار و بازنویسی این اثر یا قسمتی از آن به هر شیوه چاپی، صوتی، تصویری و انتشار در فضای مجازی، منوط به اجازه کتبی از ناشر است.

مقدمه ابوالعلا سودآور بر ترجمه فارسی ۹

مقدمه مترجمان ۱۵

پیشگفتار ۲۰

جولین رابی

پیشگفتار ۲۱

مارتا تیدسکی

عزت‌ملک سودآور: مجموعه‌دار پُرشور ۲۳

ابوالعلا سودآور

ایرانی و زمانه عزت‌ملک ملک (سودآور) ۲۷

فرمانفرمایان

طُرْفه‌های ناب: آثار زیرلاکی قاجاری از مجموعه عزت‌ملک سودآور ۴۵

میری مک‌ویلیامز

مصالح و فنون به کاررفته در آثار زیرلاکی ایرانی ۶۱

کترین اریمین و کلر گرچ

گزیده نفیس‌ترین آثار مجموعه ۷۵

کترین اریمین، فرشید امامی، سایمون رتیگ،

معصومه فرهاد، برانون گولکیس، میری مک‌ویلیامز

آلبوم تصاویر ۱۴۳

منابع ۲۸۳

مقدمه ابوالعلا سودآور بر ترجمه فارسی

عصر قاجار، به رغم انحطاط سیاسی، یکی از ادوار شکوفای فرهنگ و هنر ایران به شمار می‌آید. در این دوران، علاوه بر شاهان و شاهزادگان، بیشتر رجال قاجار نیز با سواد و اهل قلم بودند و به خط و نوشتار توجه ویژه‌ای می‌کردند. بدین‌رسان اکثر آنان همیشه قلمدان و ابزار کتابت همراه داشتند. با نگاهی به تاریخ هنر این دوره، درمی‌یابیم که تعداد زیادی قلمدان و آثار زیرلاکی در این دوره تهیه و تولید شده است. همزمان با این روند، تعدادی نیز از خارج کشور وارد فرهنگ تصویری ایران شد که بسیاری از هنرمندان تلاش کردند از این تصاویر اقتباس کنند. به همین دلیل مضامین و موضوعات تازه‌ای به نقاشی ایران راه یافت و به خصوص روی آرایه‌های کی بازناب پیدا کرد.

علاوه بر این، قلمدان‌ها و آثار زیرلاکی مورد توجه خارجی‌هایی که در ایران اقامات داشتند یا به ایران سفر می‌کردند قرار گرفت. آنان در بازگشت، تعدادی از این آثار را به عنوان تحفه و دستاورد سفر به کشورهایشان می‌بردند. بنابراین، علاوه بر داخل ایران، نمونه‌های ممتازی از این نوع آثار در بازارهای عتیقه‌فروانه و انگلستان نیز به وفور یافت می‌شد.

با آغاز قرن بیستم میلادی، تعدادی از مجموعه‌داران ایرانی به گردآوری آثار زیرلاکی اهتمام ورزیدند. در همین راستا، شماری از آنان به خارج از ایران سفر می‌کردند تا نمونه‌های نفیس چنین آثاری را از آنجا خریداری و با خود به ایران منتقل کنند.

مادرم - عزت‌ملک سودآور - از آغاز دهه ۱۳۳۰ شمسی، علاوه بر خریداری این قبیل آثار از خارج ایران، توانست یکی از مهم‌ترین این مجموعه‌ها را در داخل خریداری کند. این مجموعه که بیشتر به ادیب برومند (پژوهشگر و هنرشناس) تعلق داشت، بالغ بر دویست قلمدان لاکی می‌شد که در میان آنها نمونه‌های منحصر بفردی از آثار هنرمندان عصر صفویه، زندیه و قاجار به چشم می‌خورد.

در سال‌های بعد، چند قلمدان بسیار نفیس دیگر نیز به مجموعه ایشان اضافه گشت؛ از جمله نمونه‌ای با امضای محمدزمان، که برای شاه سلیمان صفوی تهیه شده بود. این اثر توسط ایشان از یک

دلال فرش در فرانسه خریداری شد و به ایران انتقال یافت. نمونه مهم دیگر این مجموعه، قلمدانی کمیاب با امضای حاجی محمد قمی (برادر محمدزمان) بود که اکنون در «موزه هاروارد» قرار دارد. از دهه ۱۳۵۰ شمسی، توجه موزه‌ها و مجموعه‌های دولتی در ایران به گردآوری و نمایش آثار لاک‌ی و به ویژه قلمدان جلب شد. در این میان «موزه نگارستان» (با مدیریت لیلا دیبا)، نمایشگاهی از مجموعه شخصی آقای قلی ناصری - شامل انواع قلمدان، قاب آینه و جلد کتاب - ترتیب داد و کاتالوگی از آن منتشر کرد که این رویداد موجب ارتقای آگاهی و رونق بازار این نوع آثار در ایران شد. در طول همه این سال‌ها و به خصوص بعد از انقلاب سال ۱۳۵۷، آثار لاک‌ی مادرم در منزل شخصی ایشان در تهران نگهداری می‌شد و هرگاه متخصصان خارجی به ایران سفر می‌کردند، با اشتیاق به دیدن این مجموعه می‌آمدند. اما پیشتر، مادرم تصمیم گرفت تا برای حفظ و نجات این مجموعه ارزشمند، آنها را به منزل خود در سویس انتقال دهد. چندین سال بعد که شرایط ایران آرام شده بود، ایشان تصمیم گرفت تا بخشی از این مجموعه را به کشور بازگرداند. صد مورد از نفیس‌ترین نمونه‌های این مجموعه را اینجانب بسته‌بندی کرده و به ایران منتقل کردم که در حال حاضر در «کتابخانه و موزه ملک» نگهداری می‌شود و در معرض نمایش عموم است.

پس از درگذشت مادرم، وظیفه حفظ و نگهداری از باقیمانده این مجموعه به اینجانب واگذار شد. چند سال بعد، موقعیتی فراهم گردید که موضوع نگهداری و انتقال این آثار را با دو تن از دوستان و همکارانم، آقایان نام‌لنسی (مدیر وقت موزه هاروارد) و جولین رابی (مدیر وقت موزه سکیر، اسمیتسونین)، در میان بگیرم. در دو ماه بعد که موزه‌دارانی صاحب نظر و علاقه‌مند به هنر ایران بودند، با اشتیاق پذیرای این مجموعه ارزشمند شدند و قرار شد با برنامه‌ریزی، کار پژوهشی و انتقال این مجموعه را آغاز کنند.

اینجانب بعد از بررسی پیشنهادها و شرایط مطرح شده از سوی دو موزه، تصمیم گرفتم کل مجموعه آثار لاک‌ی را در یادبود مادرم، بین این دو مرکز تقسیم و واگذار کنم. در همین راستا، خانم معصومه فرهاد (مدیر و کیوریتور بخش هنر اسلامی) با تلاش و پیگیری فراوان موجبات انتقال این مجموعه را به امریکا و واگذاری آن را به این دو موزه فراهم کرد. خوشبختانه این واگذاری موجب شد تا پژوهشگران و علاقه‌مندان به هنر ایران به آسانی بتوانند روی آنها مطالعه و تحقیق کنند. همزمان، در دانشگاه هاروارد نیز یک آزمایشگاه تخصصی راه‌اندازی شد که این امکان را می‌داد تا متخصصان، مطالعات دقیقی روی مصالح و فنون تولید این آثار انجام دهند. در نهایت، حاصل پژوهش‌ها و آزمایشات این دو موزه، در قالب کتاب حاضر (۲۰۱۷ م.) منتشر گشت.

متأسفانه این مجموعه پس از درگذشت مادر در امریکا منتشر شد و ایشان شاهد به ثمر رسیدن یک عمر شوق مجموعه‌داری خود در قالب یک اثر پژوهشی نبود. اما باعث خرسندی است که امروز شاهد انتشار نسخه فارسی این کتاب در ایران هستیم. اطمینان دارم انتشار نسخه فارسی اثر، مورد قبول و استقبال مادرم نیز واقع می‌شود. در پایان، از تلاش‌های مترجمان، آقایان علیرضا بهارلو و کیانوش معتقدی قدردانی می‌کنم.